

A tanulmány eredeti megjelenési helye: Az újjáépítéstől a községyezésig. Tatabánya elődtelepülései a koalíciós években (1945-1948) (szerk.: Simonik Péter), Alfadat-Press Nyomdaipari Kft. Tatabánya 2007 79-101.o.

Simonik Péter:

Folytatás vagy újrakezdés?!

A koalíciós évek helyi szociálpolitikája Tatabánya elődközségeiben

A második világháború kitörése nemcsak az ország gazdasági, politikai és társadalmi viszonyaira volt hatással, hanem némiképp megakasztotta azt az 1930-as években megindult folyamatot is, amelynek elsődleges célja egy, a hagyományos segélyezést háttérbe szorító és a rászorultak munkaerő-piaci aktivitását fokozni kívánó szociálpolitikai gyakorlat megteremtése volt. Tanulmányunkban arra a kérdésre keresünk választ, hogy a háborút követő koalíciós években, Tatabánya elődközségeiben, a lokális szociálpolitika intézményei milyen szükségleteket és miként próbáltak meg kielégíteni.

A szociálpolitika döntéshozói már az 1930-as évek végén felismerték, hogy a szegénység kezelésének „hagyományos eszközei” (a segélyezés) és ennek pénzügyi forrásai (az ún. inségjárulék) teljes mértékben alkalmatlanok a probléma kezelésére. A társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése érdekében a belügyminiszter, Keresztes-Fischer Ferenc 1940. június 19-én egy olyan törvényjavaslatot nyújtott be a képviselőházba, amellyel az állam szociálpolitikai szerepvállalásának növelését kívánták elérni. A javaslat indoklásában a kormány tagjai egyértelműen kiálltak a kapitalista gazdaságpolitika folytatása mellett, ám a szabad versenyen alapuló rendszer hibáira (pl. az egyre növekvő nyomorra) is felhívták a figyelmet.

A városokban és a nagyobb községekben kivetett inségjárulék nem oldotta meg a kisebb településen élő szegények ügyét, ugyanakkor az állami kezdeményezésre megindult ad-hoc jellegű akciók sem voltak alkalmasak a probléma kezelésére. A belügyminiszter felismerve a korábbi gyakorlat hiányosságait, „egy messzemenően tervszerű, organikusán összefüggő egységes szociálpolitika” megszervezését javasolta. Véleménye szerint a modern állam egyik legfontosabb feladata az volna, hogy a társadalom leghátrányosabb helyzetben lévő tagjainak biztosítsa a megélhetésükhöz szükséges erőforrásokat (pl. munkalehetőséget, lakást, termelőeszközöket). Ezen célok gyakorlati megvalósulását az Országos Nép- és Családvédelmi Alap (a továbbiakban: ONCSA) felállításában látta.¹

Az állam, előbbieken már említett szerepvállalása, ill. annak kizárólagossága azonban már nem jelent meg olyan egyértelműen az ONCSA felállításáról és működésének beindításáról szóló 1940. évi XXIII. törvénycikkből. A jogszabályban négy olyan alapfeladatot rögzítettek (a sokgyermekes családok

¹ Csizmadia, 1977:213-214

intézményes támogatása, gyermekvédelmi feladatok ellátása, a veszélyeztetett családok megélhetéshez juttatása, anyagi eszközök nyújtása), amelyek végrehajtása elképzelhetetlen volt a társadalmi szervezetek bevonása nélkül.²

A produktív szociálpolitikának is nevezett új rendszer zavartalan működtetéséhez, viszont elengedhetetlen volt a szociális igazgatási rendszer átalakítása. Az ONCSA egyik központi szervének is tekinthető Országos Szociális Felügyelőséget, a 7000/1940 M.E. rendelet hívta életre. A Felügyelőség élén, a belügyminisztériummal szerződéses jogviszonyban lévő ügyvezető elnök állt, a szervezet munkatársai, pedig a felsőfokú végzettséggel rendelkező szociális felügyelők voltak. Ez utóbbiak feladatai közé tartozott az alapot érintő miniszteri rendelkezések végrehajtása, az ONCSA Igazgató-Bizottsága elé kerülő ügyek előkészítése, a miniszterhez nem tartozó ügyek elintézése, valamint az alapból támogatott szociális munka ellenőrzése. A vármegyékben és a megyei városokban az alappal kapcsolatos igazgatási feladatokat a szociális előadók látták el, a helyi szintű szociális munkát pedig a belügyminiszter által megbízott védőnők végezték.³

A második világháború eseményei azonban lelassították a rendszer kiépülését és ez a szervezeti struktúra volt az, amely túlélve a világegés viszontagságokkal teli éveit, 1945 nyarán újbóli átalakulására várt. Az állam szociálpolitikai feladatairól és a szociálpolitikai szervekről szóló 6.300/1945 M.E. rendelet új alapokra helyezte a szociális igazgatás rendszerét. Az elnevezések egy része megmaradhatott, a funkciók azonban változtak. A jogszabály 18. §-a, pl. a korábbiakban az Országos Szociális Felügyelőséghez tartozó ügyeket a népjóléti miniszterhez utalta, ezzel is jelezve azt a kormányzati szándékot, hogy a továbbiakban a szociális tárca keretében kívánják a korábbiakban önállóan működő szervezet feladatait megoldani. Ez a szervezeti változás azonban érintetlenül hagyta, a minisztérium alá tartozó szociális főfelügyelők és a törvényhatóságoknál foglalkoztatott szociális felügyelők feladatköreit, azonban települési szinten, új elemként létrehozták a szociális titkári munkakört. A megyei városokban, a járásokban vagy a községekben működő szociális titkárok feladata lett, a szociális szakigazgatás helyi teendőinek ellátása.

Mindezek jól jelzik, hogy a koalíciós évek helyi szociálpolitikai gyakorlatának megismeréséhez nélkülözhetetlen, a Tatabánya elődközségeiben működő szociális titkár, valamint a vele szoros munkakapcsolatban álló, községi képviselőtestületek és nemzeti bizottságok működésére vonatkozó levéltári iratanyagok feltárása.

A szociális titkár feladatai

A négy elődközség egymáshoz való viszonya miatt már a szociális titkár illetékességi körének meghatározása sem volt egyértelmű. Az állam szociálpolitikai feladatait rögzítő – a korábbiakban már említett- jogszabály előírta, hogy a szociális

² Az Országos Nép- és Családvédelmi Alapról szóló 1940. évi XXIII. tc. 2. § (2) bekezdés a-d. pontjai

³ Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap szervezetéről és működéséről szóló 7000/1940 M.E. rendelet 4. § (1)-(2); 5. §; 7.§

titkári teendők ellátásával helyi szinten egy-egy személyt kell megbízni, akiknek munkáját szakmai szempontból a járási szociális titkár felügyeli.⁴ A népjóléti miniszter a járási feladatok ellátásával 1946 márciusában, tatabányai székhellyel, Molnár Lászlót bízta meg, a helyi teendőket pedig 1946 májusától Bíró József látta el.⁵ Az MKP tatabányai szervezetének, a Bányász Szabad Szakszervezet, valamint a Bányagazgatóság támogatását is élvező szociális titkár öt településen (Alsógallán, Bánhidán, Felsőgallán, Tatabányán és Oroszlányban), 41066 lakos szociális jellegű szükségleteinek kielégítéséért volt felelős.⁶ Ezek a számadatok jól jelzik, hogy Bíró nemcsak helyben látta el titkári teendőit, hanem tevékenysége több községre is kiterjedt. Mindezek ismeretében az sem meglepő, hogy 1946 szeptemberében, Tatabánya nagyközség közgyűlésén, arra hivatkozva nevezik ki a helyi szociális ügyekért felelős személynek Banai Szalai Józsefet, mert Bíró „járási ügyeket intéz” és emiatt a településen nem tudja ellátni feladatait.⁷

A levéltári dokumentumok alapján nehezen rekonstruálható, hogy mikor és miért lett Bíró járási titkár, de az kétségtelen, hogy Tatabánya város megalakulása előtt ebből a tisztségéből mentik fel és nevezik ki az új város szociális titkárává.⁸ A források hiányosságai miatt, személyes ambícióiról és motivációiról viszonylag keveset tudunk. Az 1920-as évek közepétől a második világháború végéig a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. v. járásként dolgozó Bíró, a korszak egyik meghatározó politikai pártjának (MKP) támogatásával vállalja el a titkári tisztséget. Párttagsága mellett talán saját élettörténete is aktívabb részvételre serkenti, mivel ő maga is „a háború áldozata” volt (ui. a háború alatt a lakását ért bombatalálat következtében mindenét elveszítette).⁹ Tekintettel arra, hogy a jogszabályok hatályba lépésekor, a titkári teendők ellátását iskolai végzettséghez és szakképzettséghez nem kötötték, ezért az elemi iskolai végzettséggel rendelkező tisztségviselő csak 1,5 évvel később, Budapesten szerezte meg a munkavégzéséhez szükséges tanfolyami képesítést.¹⁰

A szakmai ismeretek kései elsajátítása viszont jól jelzi, hogy feladatai ellátásához inkább jó szervezőkészségre és kapcsolatrendszerre, mintsem konkrét szaktudásra volt szükség. Céljait és törekvéseit jól összegezte az esztergomi kerületi értekezleten, 1947 decemberében elmondott beszédében: „Itt vonok párhuzamot a bányász és a szociális munkás között, mert a bányász is egy-egy kiszedett mezőny után újabb (sic!) teret keres, hogy többet és jobbat termelhesen. Mi szociális munkások is így vagyunk. Ötletességgel és előre látással dolgozunk az óvodák, iskolák, kórházak felépítésével úgy szintén család látogatásoknál preventíve dolgozunk (sic!)”.¹¹ Mindezek azt jelzik, hogy a szociális területen dolgozók elsődleges feladata egy olyan intézményrendszer kialakítása és működtetése volt,

⁴ 6300/1945 M.E. rendelet 6§ 4. pontja

⁵ Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára (a továbbiakban: TbL) Szociális titkár iratai 10/1946 (1946. március 28.) ; 27/1946 (1946. május 2.)

⁶ TbL Szociális titkár iratai 15/1947 (1947. február 18.)

⁷ TbL Tatabánya nagyközség közgyűlési jegyzőkönyve 1946. szeptember 18. 90.p. (33/1946)

⁸ TbL Szociális titkár iratai 114/1947 (1947. szeptember 29.)

⁹ TbL Szociális titkár iratai 16/1946 (1946. május 4.)

¹⁰ Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja (a továbbiakban: KEVDL) II. évf. 38. sz. 1947. szeptember 21. 2.p.

¹¹ TbL Szociális titkár iratai 154/1947 (1947. december 6.)

amely egyrészt a társadalom legkiszolgáltatottabb helyzetben lévő tagjainak (gyermekek, betegek), másrészt az esetleges veszélynek kitett csoportoknak nyújtott támogatást.

Talán az sem véletlen, hogy Bíró párhuzamot vont a bányászok és a szociális munkások tevékenysége között. A koalíciós évek egyik legfontosabb célkitűzése az ország gazdasági stabilitásának helyreállítása és a háború idején tönkrement ipari üzemek újraindítása volt. Az ország újjáépítéséhez és a termelés megindításához pedig egyre több munkáskézre volt szükség. A nők munkába állítása viszont csak oly módon volt lehetséges, ha ezzel egyidejűleg gyermekeik napközbeni ellátását is biztosítani tudták. A hadifogságból visszatértek, valamint a betegek rehabilitálása (ezt követően pedig munkavállalása) csak az egészségügyi intézményrendszer hatékony működtetése révén valósulhatott meg. A fokozatosan kiépülő intézményrendszernek azonban nem csupán foglalkoztatáspolitikai funkciókat, hanem szegénypolitikai feladatokat is el kellett látnia, amikor szerepet vállalt a szolgáltatásokat igénybe vevők létfenntartásához szükséges erőforrások (pl. étel, gyógyszer, ruha, cipő stb.) biztosításában. Ezen erőforrások megszerzésével, szétosztásával, valamint ez utóbbi felügyeletével kapcsolatos teendők ellátása a szociális titkárra hárult.

A szociális ügyekért felelős tisztségviselő feladatai ellátása során, maga is megtapasztalta az erőforrások hiányára visszavezethető problémákat. Napi munkavégzésében nemcsak a papírhiány okozott gondot, hanem működésének első hónapjaiban mind az illetékességi területén tett személyes látogatásainak kiadásait, mind pedig postaköltségeit csak jelentős, 1-2 hónapos késéssel térítették meg.¹² További gondot jelentett, hogy az említett időszakra eső illetményét is csak meglehetősen későn kapta meg.¹³ Az előbbieken említett problémák ellenére Bíró Józsefnek jelentős szerepe volt abban, hogy Tatabánya elődközségei területén rendszeressé váltak az itt élők mindennapjait elviselhetőbbé tevő segélyakciók, valamint kiépülhetett egy, a helyi szükségleteket szem előtt tartó szociális intézményrendszer.

Tanulmányunk következő fejezeteiben, az előbbieken már említett helyi, ill. országos segélyakciók, valamint a helyi szociális ellátórendszer kiépülésének történetével foglalkozunk.

Szociális helyzetkép

Az elődközségek területén több hónapon át álló front, a közigazgatási intézmények működésében zavart keltett, a polgári lakosság vagyontárgyaiban pedig súlyos károkat okozott. Felsőgallán a villanyhálózat teljesen tönkrement, a hidakat felrobbantották, a közutak közlekedésre alkalmatlanná váltak, a községházát és az iskolákat kifosztották.¹⁴ A községi szarvasmarha állomány 85 %-a elpusztult, a bányatelepeken a zsúfoltság és a nélkülözések miatt megnőtt a TBC-s és a nemi

¹² Tbl. Szociális titkár iratai 115/1946 (1946. augusztus 29.)

¹³ Tbl. Szociális titkár iratai 36/1946 (1946. június 5.)

¹⁴ KEVDL I. évf. 1946. 13-14. (karácsonyi) száma 8. p.

betegek száma, a tejjeladás akadozott, a tatabányai kórházban pedig még a gyógyításhoz szükséges legalapvetőbb eszközök is hiányoztak.¹⁵

A második világháború azonban nemcsak az ingó és ingatlan vagyonban tett maradandó károkat, hanem megváltoztatta a helyi munkaerő-piac összetételét is. A fronton katonai szolgálat teljesítése közben elhunytak, ill. a fogságba esett férfiak jelentős mértékben csökkentették a helyben rendelkezésre álló szabad munkaerő számát. Ez a változás különösen kedvezőtlenül érintette az újjáépítés lázában égő elődközségek gazdaságát. A kialakult helyzetet tovább nehezítette, hogy az elődtelepülések vezetőinek szembe kellett nézniük azzal is, hogy -az áruhiány és a pénz elértéktelenedése miatt- sokan feketézésből tartják fenn magukat. A Nemzeti Bizottságok tagjai éppen ezért nem mulasztották el felhívni az érintettek figyelmét arra, hogy a munkaviszonyban nem állók mihamarabb „kapcsolódjanak be az építő munkába és ne élőködjenek a dolgozókon”.¹⁶

A foglalkoztatottság növelése mellett, a munkaképes korú lakosság ruházati termékekkel való ellátása is a legfontosabb feladatok közé tartozott. A két kérdés együttes kezelésének szükségességét mind a sajtóban megjelent írásokban, mind pedig a hivatalos dokumentumokban egyaránt hangsúlyozták. A vármegyei lapban még 1946 októberében is arról írtak, hogy a közelgő tél beállta előtt meg kellene oldani a női munkavállalók ruházódásával kapcsolatos gondokat. Elfogadhatatlannak tartották, hogy pl. télvíz idején az újtelepi Gépüzemben foglalkoztatott külszíni munkásnők rongyosan és majdnem mezítláb járjanak munkába.¹⁷ A nők mellett a gyermekek megfelelő öltözéssel való ellátása is akadozott. A szociális titkár becslése szerint 1946 nyarán, a 16 éven aluli gyermekek közel 50%-a (kb. 2900 fő) rongyokban járt. A tarthatatlan helyzet megoldása érdekében, Bíró József a helyi szociálpolitikai bizottság megbízásából felvette a kapcsolatot a tatabányai Elhagyott Javak Kormánybizottságával, amelytől szövő- és kötőgépeket kértek.¹⁸ A probléma nagyságát és összetettségét jól jelzi, hogy a lakosság felruházásához szükséges alapanyagok még a következő esztendő tavaszán is hiányoztak. Vajay István, a MADISZ megyei titkára márciusban pl. a Komárom Vármegyei Közjóléti Szövetkezet vezetőjétől kért segítséget egy Tatabányán létesítendő szövőde felszereléséhez. A tatabányai szervezet a termelés beindításához 10 javításra szoruló szövőszéket, valamint 32,91 kg lenfonalat kapott, amelyért cserében 12 mázsa szenet küldtek Komáromba.¹⁹

A helyi társadalom leghátrányosabb helyzetben lévő tagjai közé tartoztak azok a nyugdíjas bányamunkások is, akiknek nyugdíjba vonulását (azaz munkaviszonyuk megszűntét) követően el kellett hagyniuk telepi lakásaikat és vagy közeli hozzátartozóikkal egy fedél alatt, zsúfolt lakásokban, vagy pedig lakhatási célokra alkalmatlan pincékben, kunyhókban kellett meghúzniuk magukat. Mivel az Országos Társadalombiztosítási Intézetől (OTI) kapott nyugdíjak túlságosan

¹⁵ Tbl Szociális titkár iratai 10/1946 (1946. április 13.)

¹⁶ Tbl Alsógallai Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve 1946. február 10. (4. napirend); Bánhidai Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve 1946. január 17.

¹⁷ KEVDL I. évf. 4. sz. 1946. október 19. 3. p.

¹⁸ Tbl Szociális titkár iratai 90/1946 (1946. július 28.)

¹⁹ Tbl Szociális titkár iratai 40/1947 (1947. március 31.)

alacsonyak voltak, ezért külső segítség nélkül nem is számíthattak arra, hogy helyzetükben bármiféle kedvező változás következzen be. A lehetséges alternatívák között lakáspolitikai és foglalkoztatáspolitikai megoldások is szerepeltek.

Az első elképzelések arról szóltak, hogy miként lehetne az idősek lakhatási gondjain enyhíteni. A járási szociális titkár, már 1946 áprilisában felvetette annak eshetőségét, hogy a Várgesztesről kitelepítendő svábok helyére nyugdíjas bányászok költözzenek, megteremtve ezzel egy későbbiekben kialakítandó „nyugbéres község” alapjait.²⁰ Ezt a gondolatot fejlesztette tovább Tatabánya szociális titkára, aki dr. Tőkés Zsigmond, járási titkárhoz írott levelében már azt is felvetette, hogy a településen maradó svábokat célszerű volna Vérteskozámára, Kecskédre és Környére költöztetni, hogy az egykori bányászok igényeit, ily módon ki tudják elégíteni.²¹ Tőkés arról értesítette májusban Bíró Józsefet, hogy a Népgondozói Hivatalnál sikerült elérnie, hogy az említett községbe ne telepítsenek senkit és információi szerint nyáron megkezdődnek a kitelepítések is. A nyugbéres község létesítésével kapcsolatos végső döntést azonban a népjóléti miniszternek kellett meghoznia.²²

A tatabányai nyugdíjasok helyzetének mihamarabbi megoldását nagymértékben hátráltatta, hogy a község előljáróinak minden fontos kérdésben ki kellett kérnie a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. vezetőinek véleményét (és természetesen engedélyét). Amikor 1946 augusztusában a településen élő nyugbéresek és kegydíjasok azzal a kéréssel fordultak a Tatabányai Nemzeti Bizottság tagjaihoz, hogy támogassák lakásépítéssel kapcsolatos törekvéseiket, akkor is a „kötelező hivatali út” betartása mellett döntöttek. A szervezet, a pártok és a községi előljárók által aláírt beadványában azt kérte, hogy a Suligói-telepen, a volt istálló helyiségeiben alakítsanak ki lakásokat. A beadvány további sorsáról, azonban a levéltári dokumentumokban nem találunk utalást.²³ Mindezek azonban azt is jelzik, hogy az említett illetékességi problémák miatt, a település vezetőinek nem volt kidolgozott szakmai koncepciójuk a nyugdíjasok helyzetének javítására.

A lakás gondok megoldása mellett foglalkozni kellett a háború utáni években egyre rosszabb kondíciókkal rendelkező állami nyugdíjrendszerrel is. A Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja újságírója, a „Rendezzék a bányásznyugdíjakat!” című, elkeseredett hangvételű cikkében két gyakorlati javaslatot fogalmazott meg: a 65 éven aluliak munkához juttatását, valamint az e korhatárt betöltött nyugdíjasok átmeneti (a nyugdíjrendszer helyreállításáig) kegydíjban részesítését.²⁴ Miután a kérdés megoldása országos hatáskörű szervek feladatai közé tartozott, ezért a nyugdíjas bányászok jövedelmi helyzetének javítása érdekében helyi szinten is lépéseket tettek. A lakhatási költségek csökkentése érdekében az elődközségek vezetői tárgyalásokat kezdeményeztek a MÁK Rt.-vel. Mivel a pengő elértéktelenedése miatt a községekben élő nyugdíjas és aktív bányászok egyre kevésbé tudták a folyamatosan emelkedő kiadásukat kifizetni, ezért a bányatelepeken élőkhez hasonló elbánásban szerettek volna részesülni. A

²⁰ Tbl Szociális titkár iratai 17/1946 (1946. április 25.)

²¹ Tbl Szociális titkár iratai 13/1946 (1946. április 29.)

²² Tbl Szociális titkár iratai 32/1946 (1946. május 14.)

²³ Tbl Tatabányai Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve 1946. augusztus 26. 40. p.

²⁴ KEVDL I. évf. 3. sz. 1946. október 12. 3. p.

kolóniákon lakók ugyanis több kedvezményben részesültek, mint a községekben élő társaik. Ennek következtében mind Felsőgalla, mind pedig Tatabánya képviselőtestülete is azt szorgalmazta, hogy a községekben élő munkavállalók is ingyenes áramellátásban részesülhessenek.²⁵

A koalíciós évek szociális helyzetképeinek felvázolása után célszerű megvizsgálnunk, hogy a helyi szociálpolitika szereplői miként próbálják meg, a Tatabánya elődközségeiben élők mindennapi megélhetéséhez szükséges erőforrásokat előteremteni és a helyben keletkező szükségleteket kielégíteni. Az előbbieken leírtak alapján joggal feltételezhetjük, hogy a háborút követő esztendőkből, elsősorban a lakosság legalapvetőbb szükségleteinek (étkezés, lakhatás stb.) kielégítése lesz a cél.

A községi szegénygondozás intézményei

A második világháborút követő években községi szinten továbbra is a hagyományosnak tekinthető szegénypolitikai eszközökkel (segélyekkel és szegényházak révén) próbálták meg a településen élő szegényekről gondoskodni. Tatabánya elődközségei közül Bánhidán és Felsőgallán működtek szegényházak, amelyekben elsősorban egyedül élő vagy ellátatlan idős embereket gondoztak.

Már a Bánhidai Nemzeti Bizottság 1945. májusi ülésén szóba került a községi szegényház ügye. A Makk Béla plébános vezetésével megalakult ad-hoc bizottság megállapította, hogy a kilenc férőhelyes intézményben élő, hat ember számára még a legalapvetőbb feltételeket (pl. ruha, ágynemű) sem tudják biztosítani. A Nemzeti Bizottság tagjai arra utasították az elnököt, valamint a település jegyzőjét, hogy azok mihamarabb gondoskodjanak az ellátottak megfelelő ruházataról és étkeztetéséről. A gondozottak megfelelő öltözéssel való ellátását a rendőrség által elkobzott ruhák átvételével, étkeztetésük javítását, pedig az étkeztetési díjak emelésével látták biztosíthatónak.²⁶

A pengő elértéktelenedése következtében 1945 folyamán több alkalommal is sor került mind az ellátottak étkezési díjának, mind pedig a szegényházi gondnok juttatásainak emelésére. Mazán Ferencné, az intézmény gondnoka az új fizetőeszköz bevezetése előtt ellátásért és lakhatásért vállalta a szegényházban élők gondozását. Az 1946 augusztusában, még 60 Ft-os tiszteletdíjban részesülő gondnok – megnövekedett feladataira hivatkozva – 1947 szeptemberében fizetésének 60 Ft-tal történő emelését kérte, amelyet a közgyűlés jóvá is hagyott.²⁷ A képviselőtestület az előbbieken már említett pénzügyi problémák, valamint a megnövekedett igények miatt a szegényházi férőhelyek bővítése helyett, egy népkonyha felállítása mellett döntött.²⁸ Az infláció növekedésével, 1946 elején már a korábban pénzben nyújtott

²⁵ Tbl Tatabánya nagyközség közgyűlési jegyzőkönyve 1946. november 12. 101-103. p.; Felsőgalla nagyközség közgyűlési jegyzőkönyve 1945. szeptember 27. 28-29. p.

²⁶ Tbl Bánhidai Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve 1945. május 14. (ad 25/1-1945 sz. határozat)

²⁷ Tbl Bánhida község közgyűlési jegyzőkönyve 1947. szeptember 6. 173-174.p. (68/2758/1947. sz.)

²⁸ Tbl Bánhida község közgyűlési jegyzőkönyve 1945. szeptember 30. 17.p.

segélyeket is felváltotta a rászorulóknak népkonyhán keresztül történő támogatása.²⁹ A szolgáltatás iránti igények növekedését jelzi, hogy egy évvel később, a bánhidai népkonyhán már 18-20 személy étkeztetését biztosították.³⁰

Mindezek alapján elmondható, hogy a háború okozta veszteségek, a helyi lakosság elszegényedése, valamint az instabil gazdasági helyzet miatt, Bánhidán is megnőtt az igény a község által nyújtott szociális ellátások és szolgáltatások iránt. A vizsgált időszakban a pénzügyi erőforrások hiánya miatt a készpénzben kifizetett segélyek aránya azonban fokozatosan csökkent és ezzel párhuzamosan nőtt az intézményekben nyújtott szociális szolgáltatások köre.

A bánhidaihoz nagyon hasonló tendencia érvényesült Felsőgallán is. A helyi Nemzeti Bizottság már a háború utolsó hónapjában foglalkozott a szegényház ügyével. A község vezetői egy konkrét eset kapcsán hívták fel a figyelmet arra, hogy az intézménybe csak és kizárólag olyan személy vehető fel, akiről családja már nem tud gondoskodni. Ebben az esetben a családnak viszont minden egyes, intézményben eltöltött, nap után 10 pengős ápolási díjat kellett fizetnie.³¹ Ez a szemlélet ahhoz a szociálpolitikai gyakorlathoz állt közelebb, amely szerint a községnek (vagy az államnak) csak abban az esetben volt szabad beavatkozni a család életébe, ha annak működésképtelensége már nem tette lehetővé az adott probléma családon belüli kezelését. (Mindez természetesen a községi erőforrásokkal való hatékonyabb gazdálkodást is elősegítette.)

A képviselőtestület tagjai különösen ügyeltek arra, hogy egyesek szegényházi felvétele mások számára ne teremtsen precedenst. A község vezetői ugyanis joggal tarthattak attól, hogy általános gyakorlattá válhat az, hogy a tartásra köteles hozzátartozók inkább a szegényházba adják eltartandó rokonaikat, ahelyett hogy róluk ők maguk gondoskodnának.³²

A háborút követő évben Prech (vagy Freck) János, majd Czézár Lajosné látta el a szegényház gondnoki teendőit. A gondnok feladatai közé az élelmiszerek beszerzése, a gondozottak ruháinak mosása, az épület takarítása, valamint más gondozással kapcsolatos tevékenységek tartoztak, amelynek fejében 50 Ft-os havi díjazásban részesült.³³

A másik településhez hasonlóan Felsőgallán is folyamatosan gondot okozott, hogy a községtől kapott tartásdíj összege nem volt elegendő a szegényházi lakók ellátására. A pénzromlás miatt az eredetileg 4,50 P /hó fejenkénti támogatást 1945 májusától szinte havonta emelték, először 6, majd 10 pengőre.³⁴

A gazdasági problémák növekedése, arra készítette a település vezetését, hogy 1946 májusától már ne pengőben, hanem kalóriában határozza meg a gondozottak ellátását fedező élelmiszer mennyiségét.³⁵

²⁹ Tbl Bánhida község közgyűlési jegyzőkönyve 1946. február 25. 34.p. (14/1946.sz.)

³⁰ Tbl Szociális titkár iratai 15/1947 (1947. február 18.)

³¹ Tbl Felsőgallai Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve 1945. április 24. (4/1945.sz.)

³² Tbl Felsőgalla község közgyűlési jegyzőkönyve 1946. május 9. 69.p. (68/1946.sz.)

³³ Tbl Felsőgalla község közgyűlési jegyzőkönyve 1946. október 30. 123-124.p.

³⁴ Tbl Felsőgallai Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve 1945. április 24. (4/1945); 1945. június 26. (13/1945); 1945. július 17. (16/1945)

³⁵ Tbl Felsőgalla község közgyűlési jegyzőkönyve 1946. május 9. 72-73.p. (73/1946.sz.)

Az eddig vizsgált két település szociálpolitikai gyakorlatától némiképp eltért Tatabánya nagyközség szegénygondozói tevékenysége. A településen 1945 előtt nem működött szegényház, az itt élő szegények ellátását elsősorban a községi segélyezés rendszerén keresztül oldották meg. A béke első évében havonta 4-5000 Ft-t fordítottak szociális célokra és a rászorultakat ebből az összegből havi 2-300 pengővel támogatták.³⁶ Ezek a szám adatok jól mutatják, hogy a község havonta csupán 13-14 személy ellátását támogatta. A Tatabánya életét meghatározó bányavállalat lakáspolitikáját, valamint a nyugdíjas bányászok helyzetét ismerve azonban joggal feltételezhetjük, hogy a rászorultak száma ennél több lehetett.³⁷

A településen először 1946 augusztusában merült fel egy községi szegényház létesítésének gondolata, amelyhez azonban ki kellett kérni a település életét meghatározó bányavállalat, a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. képviselőinek véleményét is. A községi fenntartású intézmény elsősorban annak a 10 nyugdíjas családnak és több egyedül élő asszonynak az ellátását biztosította volna, akik ez idő tájt lakhatás céljára alkalmatlan pincékben húzták meg magukat.³⁸ A nyugdíjasok helyzete nemcsak azért volt kilátástalan, mert munkaviszonyuk megszűntét követően rögtön el kellett hagyniuk telepi lakásaikat, hanem azért is, mert alacsony nyugdíjukból külső segítség nélkül alig tudtak megélni. A település vezetése átmeneti megoldásként azt a gyakorlatot vezette be, hogy a rászorultakat - szükség esetén - a bányahidai szegényházban helyezte el és az ellátásért cserébe intézményt havi 50 Ft-os támogatásban részesítette.³⁹

A szegényházak által nyújtott szolgáltatások iránti igény növekedését jól jelezte, hogy a 20-20 fő gondozását végző felsőgallai és bányahidai intézmények mellé egy új, 30 fő befogadására alkalmas épület megépítését tervezték.⁴⁰ A két meglévő intézmény fejlesztésére (tatarozási munkálataira és komfortosabbá tételére) a Népjóléti Minisztériumtól, pedig 10.000 Ft-os támogatást kértek.⁴¹

A községi szegénygondozás intézményeinek felvázolása után látható, hogy sem a közsegélyek mértéke, sem pedig a szegényházak kapacitása nem volt elegendő az elődközségekben élő szegények ellátására, ezért ez a gyakorlat csak akkor lehetett eredményes, ha kiegészül a lokális közösségek erejéből működtetett, társadalmi szervezetek tevékenységével.

Az elődközségekben működő társadalmi szervezetek tevékenysége

A Vöröskereszt megalakulása

Még az első nemzetközi adományok megérkezése előtt, 1945 végén megkezdődött a külföldi és hazai segélyszállítmányok fogadását és elosztását koordináló

³⁶ Tbl Tatabánya nagyközség közgyűlési jegyzőkönyve 1945. november 20. 34.p. (30/1945.sz.)

³⁷ A kérdésről bővebben ld. Simonik, 2003 ill. Simonik 2006a

³⁸ Tbl Szociális titkár iratai 113/1946 (1946. augusztus 27.)

³⁹ Tbl Tatabánya nagyközség közgyűlési jegyzőkönyve 1947. március 6. 129.p. (9/1947.sz.)

⁴⁰ Tbl Szociális titkár iratai 1947. augusztus 25. (91/1947.sz.)

⁴¹ Tbl Szociális titkár iratai 1947. november 3. (141/1947.sz.)

Vöröskereszt helyi fiókjának megszervezése. A Tatabányai Nemzeti Bizottság 1946. januári ülésén a szervezők beszámoltak az előkészítő munka addig elért eredményeiről és bejelentették, hogy az alakuló társadalmi szervezet munkáját immár 406 fő támogatja. (A fiókszervezet létesítéséhez ugyanis legalább 200 tagra volt szükség.) Miután prognosztizálható volt, hogy a külföldi segélyek rövid időn belül Tatabányára érkeznek, ezért a szervezők lényegesnek tartották a toborzó munka folytatását, valamint a Vöröskereszt céljainak minél szélesebb körben való terjesztését. Az alakuló ülést 1946. február 3-án a MADISZ székházában tartották, amelyen a szervezet tisztségviselőit is megválasztották. Az elnöki teendők ellátásával Szederkényi Mihályt, a társelnöki feladatok ellátásával, pedig dr. Kabdebó Józsefnét bízták meg.⁴²

A Vöröskereszt tagjainak elsősorban az elődközségekbe érkező természetbeni segélyek elosztásában volt szerepük. A másik három községben (Alsógallán, Bánhidán, Felsőgallán), viszont lépéseket tettek három egymástól függetlenül működő fiókszervezet létrehozására is, amely azonban a négy település időközbeni egyesülése miatt elmaradt.⁴³

Miután a legnagyobb múlttal rendelkező nemzetközi segélyszervezet lokális tevékenységét csak némi jóindulattal nevezhetnénk jelentősnek, ezért érdemes megvizsgálnunk, hogy milyen más szervezetek játszottak szerepet az elődközségekben jelentkező szükségletek kielégítésében.

A Nemzeti Segély működése az elődközségekben

A második világháború után a Kommunista Párt kezdeményezésére megalakuló Nemzeti Segély egy átmenetinek tekintett korszakban vállalta fel a rászorultak támogatását. A társadalmi szervezet céljainak megfogalmazásakor még a régebbi korok szegénypolitikai terminusait alkalmazta, amikor önhibájukon kívül szegénnyé váltakról (ún. érdemes szegényekről) beszélt, de ugyanakkor felismerte ennek erősen stigmatizáló jellegét is. Mindezek alapján egy olyan segélyezési gyakorlatot tartott elfogadhatónak, amely úgy próbál támogatni, hogy közben nem sérti a rászorultak emberi méltóságát és nem növeli azok szégyenérzetét. Gyakorlati munkájában a szegények támogatása ezért már inkább „jogként”, mintsem a könyörületeség elvén alapuló alamizsnaosztásként jelent meg.

Kárász Győző, a Nemzeti Segély Országos Központjának főtitkára egyik beszédében rá is mutat a szemléletváltás legfontosabb kellékére és egyben a szervezet működésének legfőbb hiányosságára is, amikor az állami szerepvállalás szükségességére hívta fel a figyelmet. Véleménye szerint a társadalom által végzett segítő tevékenységet az ország gazdasági helyzetének javulását követően fel kell majd

⁴² Tbl Tatabányai Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve 1946. január 29. 25-26. p.

⁴³ Tbl Szociális titkár iratai 112/1947 (1947. szeptember 27.)

váltani egy állami keretek között működő, a munkavállalók igényeire reflektáló szociálpolitikai intézményrendszerrel.⁴⁴

A Nemzeti Segély Tatabányán, 1945 májusában kezdte meg működését. Az 1000 rendes és 500 pártoló taggal létrehozott társadalmi szervezet, elsősorban a helyi gyermekvédelmi ellátórendszer (gyermekotthonok, árvaház) kiépítésében, a gyermeküdültetési akciók szervezésével kapcsolatos feladatok ellátásában, valamint a nemzetközi segélyakciók koordinálásában vállalt szerepet. A lakossági felajánlásokból, vállalati és községi adományokból működő szervezet elnöke, Jeney Gyula, főtitkára Ágh Kálmán, titkára Bartek István, ügyvezetője Felgyői Pál lett. A segélyszervezet 1946 februárjában 12 fizetett és 4 önkéntes munkaerő bevonásával, már 350 gyermek nappali ellátását biztosította.⁴⁵

A Nemzeti Segély által ellátandó feladatok köre az első hároméves terv kidolgozásakor három újabb tevékenységgel bővült: a csecsemők és a veszélyeztetett gyermekek védelme, valamint a TBC elleni küzdelem fejlesztése. Az új célok gyakorlati megvalósításához azonban szükségessé vált a korábbi finanszírozási rendszer átgondolása is, mivel a megnövekedett feladatok ellátását csak ily módon látták kivitelezhetőnek. A szervezők ismét a társadalomhoz fordultak segítségért és a munkavállalók keresetarányos felajánlásaira alapozva szerették volna a szükséges pénzügyi erőforrásokat előteremteni.⁴⁶

A tatabányai székhellyel működő megyei szervezet helyi munkájáról viszonylag keveset tudunk. Az éves beszámolók nem kerültek a szociális titkár íróasztalára, ezért jobbra csak a sajtóban megjelent híradásokra támaszkodhatunk. A Nemzeti Segély, 1946 folyamán, a megyében 131.400 gyermek, napi háromszori étkeztetését, 350 gyermek zempléni és 54 franciaországi üdültetését bonyolította le. A cipő- és ruhahiány csökkentése érdekében a tatabányai bányauzemek cipészei a segélyszervezettől, valamint az MKP-tól kapott bőr feldolgozásával gyermekcipőket készítettek. A téli hónapokban az egyre akadozó tejellátás okozta gondok enyhítésére 300 egyévesnél fiatalabb gyermek között, napi 90 l tejet osztottak szét. A közegészségügyi gondok enyhítése érdekében, a legyengült szervezetű tatabányai gyermekek közül 15 főt 6 hónapra Pestlőrincre, 10 főt a kunszentmártoni internátusba, 12 gyermeket pedig a szabadújhegyi tudósanatóriumba küldtek felerősödni. Munkatársaik a többi tatabányai szervezettel karöltve (MKP, SZDP, MNDSZ, MADISZ) a „Mindenki karácsonyfája” c. rendezvény megszervezésével és édességcsomagok átadásával, valamint az elődközségekben élő szegény családok megajándékozásával segítették szebbé tenni az ünnepeket.⁴⁷

A Nemzeti Segély vezetőinek egy része szorosan kötődött a Magyar Kommunista Párthoz. Ez a tény bizonyos tekintetben előnyt, más aspektusból viszont hátrányt jelentett. Egy politikai párthoz több szálon is kapcsolódó szervezet jobban fel, ill. ki tudta használni a párttagok kapcsolati tőkéjéből származó előnyöket, ugyanakkor a pártovatartozás

⁴⁴ KEMDL II. évf. 40. sz. 1947. október 5. 6. p.

⁴⁵ Tbl. Szociális titkár iratai 1/1946 (1946. február)

⁴⁶ KEVDL II. évf. 33. sz. 1947. augusztus 17. 6.p.

⁴⁷ KEVDL II. évf. 1. sz. 1947. január 5. 2. p.

miatt, a potenciális támogatók köre némiképp szűkülhetett is. Ez utóbbi a felsógallai képviselőtestület egyik ülésén is megjelent, amikor a Nemzeti Segély támogatást kérő levelét néhányan azzal az indokkal próbálták elutasítani, hogy a község által megszavazni kívánt, évi 1.400 Ft-os segély összegének felhasználása ellenőrizhetetlen egy olyan szervezet esetében, amelynek csaknem valamennyi vezetője a Magyar Kommunista Párt tagja.⁴⁸

Tekintettel arra, hogy a szervezet elsősorban a gyermekvédelem területén végzett tevékenységével tűnt ki, ezért célszerűnek, hogy a napközi otthonok és a gyermeküdültetési akciók szervezésében játszott szerepével részletesebben is foglalkozzunk.

A napközi otthonok megszervezése⁴⁹

A koalíciós évek gazdaságpolitikájának középpontjában az ipari és a mezőgazdasági termelés újraindítása szerepelt. A bányászathoz kapcsolódó ipari üzemek beindítása, valamint a háborús károk helyreállítása Tatabánya elődközségeiben is kiemelt célként jelent meg. A helyi munkaerő-állományban bekövetkezett változások miatt szükségesé vált a nők mihamarabbi munkába állítása és ezzel egyidejűleg gyermekeik napközbeni ellátásának megszervezése.

A településeken működtetett napközi otthonok hálózatának kiépítésében jelentős szerep hárult a Nemzeti Segélyre, amely nemcsak az intézmények létesítéséhez szükséges anyagi erőforrások előteremtését, hanem a gyermekek napközbeni ellátását végző otthonok működtetésének feladatát is felvállalta.

Tatabánya elődközségeiben működő napközi otthonok fenntartói és gondozottjai (főben; 1947. júliusában)⁵⁰

Az intézmény neve	Létszám	Fenntartó
„Rákosi Mátyás” Napközi Otthon	140	<i>Nemzeti Segély</i>
Tatabánya-Újtelepi Napközi Otthon	120	<i>Nemzeti Segély</i>
Felsőgalla- Mésztelepi Napközi Otthon	140	<i>Nemzeti Segély; MÁK Rt.</i>
Bánhidai Napközi Otthon	42	<i>Nemzeti Segély</i>
Nemzeti Segély Bentlakásos Otthona	18	<i>Nemzeti Segély</i>
Felsőgalla-Újtelepi Bölcsőde	18	<i>MNDSZ</i>

Az első bölcsőde, 1947 márciusában, Felsőgalla-Újtelepen nyitotta meg kapuit. Az intézmény létesítéséhez szükséges pénzügyi eszközök előteremtését az MNDSZ mellett, a Népjóléti Minisztérium, valamint a vármegye alispánja vállalta magára. A minisztérium 10 gyermekágy adományozásával és 500 Ft-os segély nyújtásával, a vármegye vezetője, pedig a működtetéshez szükséges eszközök beszerzésére

⁴⁸ Tbl Felsőgalla község közgyűlési jegyzőkönyve 1947. április 19. 175. p. (15/1947. sz.)

⁴⁹ A „napközi otthon” fogalmába, az óvodákon kívül, a bölcsődék és az árvaházak is beletartoztak. (S. P.)

⁵⁰ Tbl Szociális titkár iratai 71/1947 (1947. július 1.)

fordítandó 500 Ft-tal támogatta a bölcsődét fenntartó MNDSZ-t.⁵¹ Az említett szervezeteken és személyeken kívül az UNRRA (az ENSZ segélyszervezete), a helyi tisztiorvos, a Magyar Kommunista Párt, a Nemzeti Segély, valamint a Gépműhely és a XIV. akna dolgozói is segítő kezet nyújtottak.⁵²

A napközi otthonokban gondozott gyermekek étkeztetését, elsősorban a külföldi segélyszervezetek (Dán Vöröskereszt, JOINT, svéd gyermekmentő akció) által gyűjtött adományok felhasználásával oldották meg.⁵³ A távoli országokból érkező segélyekre különösen nagy szükség volt 1947 nyarán, amikor -az aszály miatt- a Közellátásügyi Minisztérium nem járult hozzá ahhoz, hogy a gyermekek ellátásához szükséges gabonamennyiséget, az intézmény fenntartói megvásárolják. A Nemzeti Segély munkatársainak komoly fejtörést okozott, hogy fele akkora lisztmennyiségből, miként tudnák a gyermekek étkeztetését megoldani. A kor viszonyait jól jelzi, hogy a lehetséges megoldási módok között, még annak eshetősége is felmerült, hogy a szükséges alapanyagokat a feketepiacról szerezzék be. /Ezt a lehetőséget, azonban antidemokratikus volta miatt elvetették./⁵⁴

A Nemzeti Segély munkatársai azonban nemcsak a gyermekek napközbeni ellátásának biztosításában vettek részt, hanem szerepet játszottak a különböző üdültetési akciók megszervezésében és lebonyolításában is.

A gyermeküdültetési akciók

Mivel a háborús évek nélkülözései és szenvedései leginkább a gyermekeket érintették, ezért az állami és a társadalmi szervezetek elsődleges céljai között, a leromlott fizikai állapotú és az árván maradt gyermekek megsegítése szerepelt. Mindezek közül kiemelendők azok az ún. gyermeküdültetési akciók, amelyek legfőbb támogatói közé az egyre jobban erősödő politikai párt, az MKP és a hozzá több szálon kötődő MNDSZ és a Nemzeti Segély, valamint az államosított bányavállalat (MÁSZ) tartozott.

A háború lezárását követő első békeév tavaszán, az elődközségekből –az Iparügyi Minisztérium és a Nemzeti Segély támogatásával- 2.250 rászorult bányászgyermeket küldtek megerősödni az ország tisztább levegőjű keleti részébe. A szervezőknek nem volt egyszerű dolguk, mivel Tatabányán -megfelelő ruha és lábbeli hiányában- naponta 600 gyermek nem tudott részt venni az oktatásban. Miután megfelelő öltözék híján, nem tudták a legifjabb generáció kiválasztott tagjait vidékre küldeni, ezért az első megoldandó feladat, a gyermekek cipőhöz és ruhához juttatása volt. /A feladat nehézségét jól jelzi az a tény, hogy ekkoriban minden bőr- és textiláru kereskedelmi zárlat alatt volt./⁵⁵ A felruházáshoz szükséges textíliákat végül az a Vöröskereszt biztosította, amely szervezet -a Zöldkereszttel karöltve- a

⁵¹ Tbl szociális titkár iratai 15/1947 (1947. február 18.) ; 29/1947 (1947. március 14.)

⁵² KEVDL II. évf. 14. sz. 1947. április 6. 3. p.

⁵³ KEVDL II. évf. 8. sz. 1947. február 23. 3. p.

⁵⁴ KEVDL II. évf. 38. sz. 1947. szeptember 21. 5.p.

⁵⁵ Tbl Szociális titkár iratai 2/1946 (1946. március 16.)

gyermek kiválasztásában is szerepet játszott.⁵⁶ A gyermekeket (267 fő) szállító vonatok, 1946 áprilisában indultak el a Sárospatak és Tokaj környéki településekre. A korszak közlekedési viszonyait jól mutatja, hogy a hétfő reggel elinduló szerelvények csak másnapra futottak be a borsodi állomásokra.⁵⁷

*A Tatabánya I. Kerületi Bányatelepi Állami Általános Iskola II. a. osztályos tanulói az 1947/48-as tanévben*⁵⁸

Néhány hónappal később, 1946 augusztusában sor került a bányászgyermek első balatoni nyaralásának megszervezésére is. Az első tatabányai csoport (40 fő) a hónap végén utazott Balatonlellére, ahol a gyermekek az Országos Gyermekvédő Liga és Szanatóriumi Egyesület üdülőjében kaptak elhelyezést.⁵⁹ A kedvező tapasztalatok a szervezőket arra ösztönözték, hogy egy másik településen, Balatonalmádiban, üdülési célokra alkalmas, használaton kívül lévő ingatlant keressenek. Késő ősszel sikerült megtalálniuk azt az 500 fő befogadására alkalmas épületet (az egykori „Zsófia-üdülőtelepet”), amely tulajdonjogának megszerzése érdekében, 1946 novemberében tárgyalásokat kezdeményeztek.⁶⁰ Az Országos Gyermekvédő Liga miniszteri biztosa (Geróné Fazekas Erzsébet⁶¹) és a Tatabányai Üzemi Bizottság képviselője között decemberben megkötött megállapodás értelmében a balatonalmádi üdülő „használati joga” ezt követően a tatabányai

⁵⁶ Tbl Tatabányai Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve 1946. március 1. 28. p. ; A Zöldkereszt helyi munkájáról bővebben lásd Simonik, 2006b

⁵⁷ Tbl Szociális titkár iratai 11/1946 (1946. április 10.)

⁵⁸ A fénykép a szerző tulajdona

⁵⁹ Tbl Szociális titkár iratai 101/1946 (1946. augusztus 12.)

⁶⁰ KEVDL I. évf. 6. sz. 1946. november 2. 2. p.

⁶¹ A korabeli viszonyokat jól jellemzi, hogy Geróné nemcsak biztos, hanem az MNDSZ országos elnöke is volt

gyermeket illette meg.⁶² A következő nyáron, a rohammunkában rendbe hozott épületben (3-3 hetes turnusokban) már több, mint ezer gyermek üdülhetett.⁶³

A munkásszolidaritás jegyében, a rászoruló gyermekek nemcsak itthon, hanem külföldön is üdülhettek. A Magyar Függetlenségi Mozgalom meghívására (magyar bányászcsaládok vendégeként), 56 tatabányai gyermek tölthetett el 3 hónapot Észak-Franciaországban. A mozgalom tagjai azonban nemcsak üdültetési akciók szervezésével, hanem adománygyűjtéssel (3.000.000 F), valamint ruhasegéllyel is támogatni kívánták az óhazában élő gyermekeket. A Nyugat-Európában eltöltött hónapok egyik legjelentősebb eredménye, hogy az elutazás időpontjában még rossz fizikai állapotban lévő gyermekek megerősödtek és súlyuk is látványosan gyarapodott. A korszak politikai viszonyait jól jellemzi, hogy még az „ártatlannak tűnő” üdültetési akció kapcsán is felmerült egy, a háttérben meghúzódó összesküvés lehetősége. A baloldalhoz szorosan kötődő megyei napilap 1946 novemberében arról számolt be, hogy az egyébként sikeres francia üdültetés egyik negatívuma az volt, hogy a szervezők „proletár gyerekek helyett”, „16-17 éves grófi sarjadékokat” is magukkal vittek. Az újságíró szerint -a vendéglátók körében- döbbenetet váltott ki, hogy a sok leromlott állapotú gyermekek között, néhány tinédzserkorban lévő, „jól fejlett” fiatal is volt.⁶⁴

Az üdültetési akciók másik célállomása Románia volt. A két ország közötti kapcsolat felélénkítését is célul tűző program 1946 májusában kezdődött meg. Az első esztendőben 506 magyar (köztük néhány tatabányai) gyermek utazott a szomszédos országba, majd a következő évben 1.500 fő látogatott Magyarországra (közülük 50 Tatabányára).⁶⁵

A hazai és a külföldi üdülések egyik legfontosabb eredménye az volt, hogy a résztvevő gyermekekkel, még ha rövid időre is, de sikerült elfeledtetni a háború borzalmait. Ezek a programok azonban nemcsak a legifjabb generáció szabadidő eltöltésében játszottak szerepet, hanem nagyon fontos egészségügyi következményei is voltak. A táborokban (üdülőkb) eltöltött napok/hetek alatt, a legtöbb gyermeknek sikerült súlyban is gyarapodnia és ennek eredményeképpen, ellenálló képességük is javult.

A Nemzeti Segély részvételével lezajlott segélyakciók mellett, kiemelkedő jelentőségű volt a társadalom legszegényebb tagjait, valamint a hazatért hadifoglyokat támogató szervezetek tevékenysége is. Ezek közül a legjelentősebb, a „Siess! Adj! Segíts!” akció volt.

Siess! Adj! Segíts!

Az 1947 elején megalakult „Siess! Adj! Segíts!” (a továbbiakban: S.A.S.) mozgalom némiképp a Horthy-rendszerben működő segélyakciók hagyományát vitte tovább. A két gyakorlat között meglévő hasonlóságok mellett, azonban jelentős különbségek

⁶² Tbl Szociális titkár iratai 121/1946 (1946. december 31.)

⁶³ Tbl Szociális titkár iratai 65/1947 (1947. június 17.)

⁶⁴ KEVDL I. évf. 7. sz. 1946. november 9. 1. p.

⁶⁵ Tbl Szociális titkár iratai 36/1946 (1946. június 8.) ; KEMDL II. évf. 22. sz. 1947. június 1. 4. p.

mutakoztak. A közös elemek közül kiemelendő, hogy mindkét esetben egy széles(ebb) társadalmi bázisra épülő és az államvezetéshez kötődő védnökök (Horthy Miklósné, ill. Tildy Zoltánné, valamint Molnár Erik népjóléti miniszter) által támogatott gyűjtésről volt szó. A legfőbb különbség a segélyezés gyakorlatában jelent meg, hiszen amíg az előbbi inkább az egy-egy alkalomhoz kapcsolódó (pl. karácsony) megoldásokat, addig az utóbbi, szervezettebb keretek között megvalósuló, folyamatos segítségnyújtást preferálta. Eltérés figyelhető meg az akciók célcsoportjaiban is, mivel az előbbi közvetlenül a rászorultakat, az utóbbi pedig a rászorultakat támogató intézményeket segítette munkájával.

A S.A.S. előbbieken említett szervezetsége abban is megnyilvánult, hogy a helyi gyűjtést végző szervezetek mellett, megyei és országos szintű központokkal is rendelkezett, és ez lehetővé tette, hogy a korábbi idősakra jellemző „tűzoltó” jellegű megoldások helyett, az adománygyűjtés folyamatosságát is biztosítani tudják. A szociálpolitikai és közegészségügyi bizottságok tagjaiból alakult helyi gyűjtési bizottságok elsődleges feladata a lokális közösségek által felajánlott pénzbeli és természetbeni segélyek összegyűjtése, valamint ezeknek a vármegyei gyűjtési bizottságok felé történő továbbítása volt. A vármegyei testület a beérkezett támogatások 60 %-a felett szabadon rendelkezhetett, 40%-át viszont az országos központba juttatta. A mozgalom szervezői a legideálisabb helyzetnek azt tartották volna, ha az ország minden lakosa napi 1 fillért felajánlott volna, mivel ez éves szinten 30 millió forintos bevételt jelentett volna. A befolyt támogatás egyharmadát az 1947 folyamán egyre nagyobb számban hazaérkező hadifoglyok intézményes keretek között (pl. kórház, üdülő stb.) végzendő rehabilitációjára, a maradék kétharmadot pedig egyéb (köz)egészségügyi jellegű feladatok ellátására kívánták fordítani.⁶⁶

Alsógalla, Bánhida, Felsőgalla, Tatabánya, valamint Oroszlány községekben már, 1947 januárjában megindult a S.A.S. mozgalom szervezése.⁶⁷ Az akció helyi bevezetése a vártnál lassabban indult meg és intézményei is csak fokozatosan épültek ki. Működésének első időszakában a polgári lakosság mindennapjainak élhetőbbé tétele, majd 1947 augusztusától a hazatérő hadifoglyok támogatásának megszervezése állt tevékenységének középpontjában. Ezen cél megvalósítása érdekében azonban szorosan együttműködött az „Egy marék búza a hadifoglyokért” elnevezésű országos program többi résztvevőjével (szociálpolitikai bizottságok, MADISZ, 48-as Ifjúsági Bizottságok, községi előljárók, Független Ifjúság, egyházak, pártvezetők stb.), valamint szeptembertől a Népjóléti Minisztérium ú.n. S.A.S bélyegek kiadásával igyekezett fokozni az akció hatékonyságát.⁶⁸ Az MNDSZ, a Nemzeti Segély, a S.A.S./szociálpolitikai bizottságok, valamint a polgármester képviselőiből álló külön e célra alakult bizottság tagjai a helyi szinten értékesített bélyegekből befolyt

⁶⁶ KEVDL II. évf. 3. sz. 1947. január 19. 4. p.

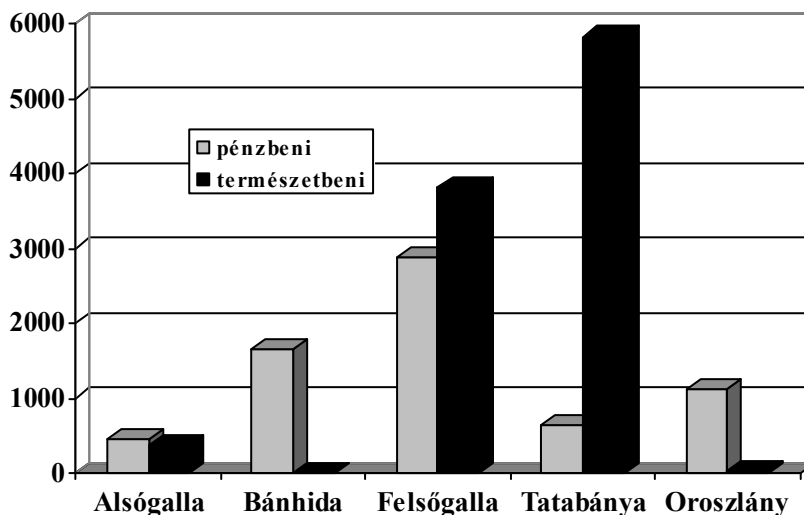
⁶⁷ Tbl Szociális titkár iratai 2/1947 (1947. január 19.)

⁶⁸ Tbl Szociális titkár iratai 108/1947 (1947. augusztus 11.)

pénzösszeg 50%-át a településen élő hadifoglyok javára fordították, további 10 %-át a vármegyei S.A.S. bizottság és 40%-át a mozgalom országos központja számlájára utalták.⁶⁹

Mindezekből jól látszik, hogy a különböző gyűjtési akciók során, a lakosságtól elsősorban pénzbeli és természetbeni felajánlásokat vártak. Mivel a már említett öt település életét a szénbányászat határozta meg, ezért nem meglepő, hogy a természetbeni felajánlások között elsősorban a szén szerepelt. /Bíró József a helyi iskolaigazgatóknak írt körlevelében, kívánatos célként, a fejenkénti 1-2 vödör szén felajánlását határozta meg.⁷⁰/ Azokban a községekben, ahol viszont a mezőgazdasági termelésnek hagyományai voltak (pl. Alsógalla), ott a különböző termények, valamint tejtermékek adományozása volt jellemző.

A S.A.S. mozgalom számára felajánlott támogatások megoszlása (1947. I. negyedévben, forintban)⁷¹

A vármegyei szociális felügyelő 1947. I. negyedévében készített beszámolója alapján elmondható, hogy a települések többségében az elvártakhoz képest lényegesen kevesebb felajánlást sikerült összegyűjteniük. Az éves szinten célként és fejenként meghatározott 3,7 forintos adomány időarányos részét, még a legadakozóbbnak (1,11 Ft/fő) tűnő községben sem sikerült elérni. Az általunk vizsgált öt település közül egyik sem szerepelt az első hét vármegyei község között.⁷²

⁶⁹ Tbl Szociális titkár iratai 121/1947 (1947. szeptember 19.)

⁷⁰ Tbl Szociális titkár iratai ad 4/1947 (1947. január 22.)

⁷¹ Tbl Szociális titkár iratai 47/1947 (1947. április 28.)

⁷² Tbl Szociális titkár iratai 47/1947 (1947. április 28.)

Az önmagát, a „nemcsak érdek, kötelesség” jelszóval is népszerűsítő akció kezdeti gondolatai, a koalíciós évek gazdasági problémáira voltak visszavezethetők. A szervezőknek nem volt egyszerű dolguk, amikor felhívásukkal egy elszegényedett, az infláció által sújtott ország lakosságát szólították meg és egy, a társadalmi összefogására, valamint szolidaritásra épülő mozgalom megindítására tettek javaslatot. Mivel a lakosság többsége, még az elemi létfenntartáshoz szükséges erőforrásokkal sem rendelkezett, ezért sokan a vármegyei gyűjtési bizottságot hibáztatták amiatt, hogy meglehetősen kevés figyelmet fordít arra, hogy a felajánlások nagyobb hányadát az adott településen, helyben használhassák fel. Ennek ismeretében az sem meglepő, hogy a szociális titkár már 1947 júliusában arról panaszkodott a vármegyei szociális felügyelőnek, hogy a Felsőgallán összegyűjtött több, mint 8000 Ft-ból alig 580 Ft került vissza a településre.⁷³ A gyűjtés folyamatosságának biztosítása elé, ugyanakkor nemcsak az „adakozókedv” részleges hiánya gördített akadályt, hanem az is, hogy az év bizonyos időszakában (pl. tavasszal) a kertekben alig volt felajánlható, szállításra is alkalmas termés.⁷⁴

A segélyezési rendszer életképességét az azonban mindenképpen erősítette, hogy a mozgalom által kitűzött célok között, a hadifogságból visszaérkezők fokozottabb támogatása is szerepelt. Talán a közvetlen illetve közvetett személyes érintettség volt az a legfőbb motiváló tényező, amely a legtöbb családot a S.A.S. akció céljai iránt fogékonnyá tette. Mindezek azt is megmagyarázzák, hogy a szervezőkön miért nem kérték számon annak a 686 q szénnek a felhasználását, amely a távolinak tűnő debreceni hadifogoly fertőtlenítő-intézethez és laktanyához, valamint a gyulai Állami Tüdőbeteg Intézethez került.⁷⁵

Az említett hiányosságok ellenére azt mondhatjuk, hogy ebben az átmeneti periódusban, a mozgalom szereplőinek sikerült a magyar társadalom valamennyi rétegét megszólítani és támogatásra buzdítani. Komárom-Esztergom Vármegye Szociális Felügyelője 1947. április 28-án kelt jelentésében azonban már arra is rámutatott, hogy a tervgazdálkodás bevezetése után nem lesz szükség az ehhez hasonló (tehát a társadalom tagjaira támaszkodó) szociális akciók szervezésére, mivel ezeket a feladatokat azt követően az állam látja majd el.⁷⁶ Mindez egy olyan új korszak eljövételét sugallja, amelyben az állami szociálpolitika részévé válik a szegényekről való gondoskodás és megszűnik a korábban ettől különváltan működő szegénypolitika gyakorlata.

Egy nem szociális „szociális kérdés”?!

A XX. század második felének társadalomtudományi diskurzusaiban gyakran feltűnik a magyarországi roma népesség helyzetének elemzése. A kutatók egy része faji-etnikai, mások pedig strukturális okokkal magyarázzák a cigányok kedvezőtlen életesélyeit.⁷⁷ A lehetséges megoldási módok felvázolásakor általában sorra veszik a

⁷³ Tbl Szociális titkár iratai 79/1947 (1947. július 23.)

⁷⁴ Tbl Szociális titkár iratai 47/1947 (1947. április 28.)

⁷⁵ Tbl Szociális titkár iratai 25/1947 (1947. március 21.)

⁷⁶ Tbl Szociális titkár iratai 47/1947 (1947. április 28.)

⁷⁷ Havas, 1999

beilleszkedésüket elősegítő társadalom- és a szociálpolitikai eszközöket és nagyon gyakran áttekintik az elmúlt évszázadok állami beavatkozásainak részben sikeres, részben pedig sikertelen történetét. Mivel a jelenkor problémáinak egy része történeti okokkal is magyarázható, ezért a koalíciós évek szociálpolitikájának tárgyalásakor nem kerülhetjük meg a négy községben élő romák életkörülményeinek vizsgálatát. A történeti munkák egy része (pl. Ferge, 1986) ezt az időszakot a „nagy lehetőségek” periódusának tekinti, mivel a II. világháború befejezését követően, a magyarországi romák számára talán éppen ekkor adódott volna lehetőség (a földosztás révén) a múlt béklyóiból való kitérésre.

A községi Nemzeti Bizottságok, valamint a közgyűlési anyagok egy részében ugyan fel-feltűnedeznek a településeken élő romákkal foglalkozó előterjesztések és helyzetjelentések, ám a szociális titkári iratokban ezeknek nyomát sem találjuk. Nehezen elképzelhető, hogy az itt élő romák életkörülményei olyannyira kedvezőek lettek volna, hogy a szociális ügyekért felelős személynek ezen a téren semmi dolga nem akadt. A jelenség mögött talán egy, a maihoz képest eltérő szemléletmód húzódnak meg.

Az elődközségekben élő cigányok letelepedésének történetéről, valamint életkörülményeinek változásairól viszonylag keveset tudunk. Az 1945 előtti időszakból fennmaradt (meglehetősen töredékes) iratokban szinte alig-alig jelennek meg az előbb említett etnikai csoporthoz tartozók. Az egyetlen használható forrást az egyházi és az állami anyakönyvek jelentik, amelyek nemcsak az itt élő romák családszerkezetéről, hanem egyéb (pl. demográfiai, mobilitási) jellemzőiről is tanúskodnak. A matrikulákban szereplő adatokból megtudhatjuk, hogy a négy elődközség közül Bánhidán, már 1868 körül élt egy nagyobb roma közösség, amelynek tagjait „zingari” névvel különböztették meg, a településen élő többségi társadalomhoz tartozóktól.⁷⁸ A lakóhelyre vonatkozó bejegyzésekből az is megtudható, hogy egy részük integráltan (a nem-roma falusiakkal azonos utcákban), más részük pedig a „folyó melletti cigánysátorban”, szegregáltan élt.⁷⁹ Ez utóbbi jól jelzi, hogy a beilleszkedés mértéke tekintetében még a XX. század második évtizedében is jelentős különbség volt köztük.

Már a német és a szovjet hadsereg elvonulását követően, 1945 tavaszán a Tatabányai Nemzeti Bizottság ülésén arról esik szó, hogy a friss zöldségek védelme érdekében szükséges volna a vándorcigányok és a magántulajdont tiszteletben nem tartó falusi lakosok ellen intézkedéseket fogantatosítani. A lehetséges megoldási módok között a vándorlóknak, a tavaszi betakarítások végéig tartó „internálása” is megjelenik.⁸⁰ A korszak élelmezési problémáit ismerve kétféleképpen is értelmezhetjük ezt a jelenséget, hiszen egyszerre beszélhetünk a létért folyó küzdelemről és „megélhetési bűnözésről”. Nagyon nehéz eldönteni, hogy ebben az esetben „szociális” indítékok húzódnak-e meg a háttérben vagy valami egészen más. Az azonban mindenképpen érzékelhető, hogy a felszólalók inkább közrendvédelmi, mintsem szociális kérdésként kezelik az ügyet.

⁷⁸ Tbl. Bánhidai r. k. születési anyakönyv 1868. január 1-8. közötti bejegyzései

⁷⁹ Tbl. Bánhida község születési anyakönyve 5. kötet 1918-1928, 1921. július 22.

⁸⁰ Tbl. Tatabányai Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve 1945. április 15. 13.p.

Ez a már-már általánosnak is tekinthető szemlélet jelenik meg – immár nevesítve - a Bánhidai Nemzeti Bizottság egyik ülésén is. A testület elnöke, Pásztor Imre felszólalásában azt a javaslatot teszi, hogy a Vértes utcából és a Paradicsom utca végéből telepítsék ki az ott élő cigányokat. Indoklása szerint „közkereseti és rendészeti szempontból” is aktuális volna elköltöztetésük, jóllehet azt is elismeri, hogy ez csak községi segítséggel volna kivitelezhető. A morális elvekre való hivatkozás létjogosultsága meglehetősen kétségesnek tűnik akkor, amikor az elnök az egykori „zsidótábor” barakkjainak anyagából oldaná meg az áttelepítendő lakásproblémáit.⁸¹

A döntés végrehajtása előtt a bizottság néhány tagja kijelölte a kitelepítés helyszínét, amely a Paradicsom utca mögötti és az Asztalos utca végében található erdős rész volt. /Ez a terület egykor az Eszterházy-uradalomhoz tartozott és a község vezetése már korábban is erre a célra szemelte ki. Az elképzelés gyakorlati megvalósítására azonban a grófi család elvi hozzájárulásának hiányában akkor még nem kerülhetett sor./ Az előterjesztő, a bizottsági döntés mihamarabbi meghozatalát sürgette, mivel – a kor viszonyait jól jellemző módon – a felhasználandó faanyag egy részét már el is lopták.⁸² Mindez talán meg is erősítheti azt a korábbi feltételezésünket, hogy ebben az időszakban a magántulajdon (vagy köztulajdon) megsértése nem valamiféle morális válságot jelzett, hanem a mindennapi megélhetéshez szükséges alapvető eszközök (pl. étel, tüzelő) megszerzése érdekében folytatott „küzdelmet”.

A helyi közigazgatási szervek át- és megalakulását követően, 1945 őszén újból napirendre került a bánhidai cigányok elköltöztetésének ügye. A közgyűlésen újabb érveket hoztak fel a problémakezelés ezen módja mellett. A képviselők szerint, a háború okozta pusztítás kiváló alkalmat jelenthetne a kérdés végleges megoldására. Mivel a községben folyó harcokat, a putrik közül csupán kettő vészelt át „épségben” és a többi összedőlt, ezért a testület döntésének szükségszerűségét senki nem kérdőjelezheti meg. A község 200.000P-vel járulna hozzá az építkezés költségeihez és ennyi talán éppen elegendő lett volna ennek a „közrendészeti és erkölcsi” szempontból is fontos probléma kezelésére.⁸³ A költségvetési források e célra történő felhasználása azonban már a korábbi szemlélethez képest egy újabb megjelenését is mutatja, hiszen felismerték, hogy külső segítség nélkül az áttelepítendő családok képtelen volnának az ezzel együtt járó anyagi terheket felvállalni.

Az átköltöztetés ügye csak a következő év nyarán került újból a közgyűlés elé. A képviselőtestület továbbra is a barakkok építése mellett foglalt állást, amely elképzelést a vármegye – morális okokra hivatkozva- elfogadhatatlannak tartott és emiatt nem is hagyta jóvá. Ennek ellenére a település irányítói nem álltak el szándékuktól és a vármegye döntését figyelmen kívül hagyva az előzőekben felvázolt megoldást preferálták.⁸⁴ 1946 augusztusában a község az építkezés

⁸¹ Tbl Bánhidai Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve 1945. április 17. (146/1945.sz.)

⁸² Tbl Bánhidai Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve 1945. május 14. (ad. 146/1945.sz.)

⁸³ Tbl Bánhida község közgyűlési jegyzőkönyve 1945. szeptember 30. 14-15.p. (37 kgy / 1945. sz.)

⁸⁴ Tbl Bánhida község közgyűlési jegyzőkönyve 1946. július 30. 53-54.p. (39 kgy/1946.sz.)

megindítása és az ehhez szükséges engedélyek iránti kérelmek benyújtása mellett döntött. A községi tulajdon védelme érdekében a telkek bérbeadásának tényét szerződésben kívánták rögzíteni és a leendő bérlőktől egyszeri, jelképes bérleti díj (1-1 Ft) megfizetését követelték. A közgyűlés négy tartózkodás mellett a javaslatot elfogadta.⁸⁵ Ez a változat – a mögöttes okok ismerete ellenére is- újabb példája lehet a társadalom peremén élő cigányság társadalmi megítélésének változására. Mivel szerződés a legtöbb esetben két egyenrangú fél között köttetik, ezért ezen jogi aktus létrejötté a felek mellérendelt viszonyáról tanúskodik. (Mindezek magyarázatakor, azt a szempontot sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ezen kontraktus hátterében, talán a cigánysággal szembeni bizalmatlanság állhatott.)

A szociális szempontoknak, a közrendvédelmi és az erkölcsi aspektusokkal szembeni megerősödését jól jelzi a közgyűlés 1946. szeptemberi döntése, amelynek értelmében az anyagi erőforrással nem rendelkező átköltöztetendő személyek számára, az új lakás építéséhez 2000 Ft támogatást adna. Ezt az összeget az erdőhivataltól kedvező áron megvásárolandó faanyag beszerzésére kívánták fordítani.⁸⁶ Sajnos a vizsgált időszakban keletkezett dokumentumokban több szó nem esik a cigányok átköltöztetéséről, emiatt csak feltételezhetjük, hogy csak Tatabánya város 1947-es megalakulását követően kerül majd a megoldandó kérdések közé a roma lakosság lakáskörülményeinek javítása. Azt azonban láthattuk, hogy miként változott meg –még ha kis mértékben is- 1945 és 1947 között a bánhidai cigányság társadalmi megítélése és talán ez a magyarázatát is adhatja annak, hogy ez a probléma miért nem szerepelt a szociális titkár iratai között.

Összegzés

Tanulmányunkban, Tatabánya elődközségeinek példáján keresztül, a koalíciós évek helyi szociálpolitikai gyakorlatának bemutatására tettünk kísérletet. Amint azt láttuk – és több alkalommal meg is jegyeztük- ezen időszak szegénypolitikai intézkedései, sok szempontból hasonlítottak a szegénység csökkentését célzó, Horthy-rendszerbeli megoldásokhoz.

Mindkét esetben, csaknem azonos célcsoportról (az ún. érdemes szegényekről), ill. megközelítően hasonló szükségletek kielégítéséről beszélhettünk. A létfenntartáshoz szükséges erőforrások biztosításában, elsődleges szerepük volt a különböző természetbeni ellátásoknak és juttatásoknak. Amíg az előbbi korszakban, ennek egy meglehetősen stigmatizáló gyakorlata terjedt el, addig a koalíciós évek szegénypolitikai intézkedéseivel, inkább a társadalom leghátrányosabb helyzetben lévő tagjainak integrációját kívánták elérni.

Nem sokban változott a szolgáltatásokat és ellátásokat nyújtók köre sem. A piaci megoldások továbbra is jelen voltak, ám az állam felelősségét és a társadalmi szervezetek szerepvállalásának fontosságát mindkét rendszer egyformán hangsúlyozta. A második világháborút követő időszak gazdasági problémái azonban

⁸⁵ Tbl Bánhida község közgyűlési jegyzőkönyve 1946. augusztus 29. 62-63.p. (50 kgy / 1946. sz.)

⁸⁶ Tbl Bánhida község közgyűlési jegyzőkönyve 1946. szeptember 18. 72.p. (61 kgy / 1946. sz.)

nem tették lehetővé az állami szociálpolitika intézményrendszerének kiépítését, ezért az első esztendőkből, továbbra is a társadalmi szervezetek munkájának volt kiemelt szerepe. Az általunk vizsgált településeken is ezen szervezetek tevékenységének volt köszönhető, hogy a háború idején megsérült vagy elpusztult közintézményeket sikerült újjáépíteni és a helyben jelentkező szociális jellegű szükségleteket kielégíteni. Mindezek az intézkedések nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a későbbi években egy, az állam által működtetett szociális ellátórendszer is megkezdhesse működését.

Irodalomjegyzék

- Csizmadia Andor (1977):** A szociális gondoskodás változásai Magyarországon, MTA Budapest
- Ferge Zsuzsa (1986):** Fejezetek a magyar szegénypolitika történetéből, Magvető Könyvkiadó Budapest
- Havas Gábor (1999):** Cigányok a szociológiai kutatások tükrében In.: A cigányok Magyarországon (Szerk.: Glatz Ferenc) Magyar Tudományos Akadémia Budapest 21-44. pp.
- Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja 1946-1947**
- Simonik Péter (2003):** A vállalati jóléti politika szerepe a civilizációs folyamatban In.: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kar Tudományos Közleményei VI. kötet (szerk.: Papp László – Kolontári Attila), Szekszárd 146-162. pp.
- Simonik Péter (2006a):** A Magyar Általános Kőszénbánya Rt. vállalati jóléti politikája a II. világháború idején In: Tatabánya a II. világháborúban (szerk.:Dr. Ravasz Éva), Alfadat-Press Nyomdaipari Kft. Tatabánya 12-43. pp.
- Simonik Péter (2006b):** Az anya- és csecsemővédelmi munka megszervezése a tatabányai bányatelepeken In.: A Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat József Attila Megyei Könyvtára Évkönyve 2006 (szerk.: Monostori Imre - Nász János - Takács Anna), Tatabánya 144-162. pp.
- Tatabánya története (1972)**(szerk.: Gombkötő Gábor-Horváth Géza), Tatabánya Városi Tanács VB Tatabánya